

I KRONIKA 2021 69

69
2021

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2021, letnik 69, številka 1

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkel (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágyi (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

1. februarja 2021

Naslednja številka izide/ Next issue:

junij/ June 2021

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

320 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Heinrich Wettach: Deželni muzej za Kranjsko – Rudolfinum,
okoli 1900, akvarel/ Heinrich Wettach: Carniolan Provincial Museum – Rudolfinum, abt. 1900, watercolour
(NMS GK, inv. št. R-1692)

Na zadnji strani/ Back cover: Risba neuresničenega spomenika Ljubljanskemu kongresu leta 1821/
Drawing of the unrealized monument to the Ljubljana Congress 1821 (SI ZAL LJU 511, t. e. 24, fol. 172)

KAZALO

Razprave

Tanja Gomiršek:	Kmečka skupnost v luči družbeno-socialnih razlik: Šmartno in Imenje v drugi polovici 18. stoletja5
Jernej Kotar:	Ustanovitev Deželnega muzeja v Ljubljani25
Boris Golec:	K podobi Ljubljane po kongresu leta 1821. Stavbe in njihovi lastniki v franciscejskem katastru43
Matic Batič:	»Paradies am Isonzo«. Delovanje Heinricha Moritza Penna (1838–1918) v Gorici.....89
Marija Mojca Peternel:	Baron Markus Jabornegg: (ne)znan koroški obraz.....105
Damjan Hančič:	Vojaška bolnišnica v Kamniku in Mekinjah v času prve svetovne vojne115
Ivan Vogrič:	Anarhistični agitator Franc Vidmar.....131
Vinko Oblak:	Piranski konzorcij za pomorske prevoze Piran (1919–1950)137
Jelka Piškurić:	Ig od leta 1952 do ustanovitve Občine Ljubljana Vič-Rudnik.....155

Gradivo

Kongresni spomenik v Ljubljani (<i>Barbara Žabota</i>)181

Po razstavah

Čast in slava: odlikovanja, medalje, znaki in značke iz zbirk Pokrajinskega muzeja Celje (<i>Damir Žerič</i>).....183

In memoriam

In memoriam Slavica Pavlič 1929–2020 (<i>Branko Šuštar</i>)187
V spomin: prof. dr. Jože Žontar (1932–2020) (<i>Sonja Anžič-Kemper</i>)188

Ocene in poročila

Vinko Skitek: Popis arhivov župnij Dekanije Dravograd-Mežiška dolina (elektronska izdaja)	
Vinko Skitek: Guštanj in Kotlje skozi srednji in zgodnji novi vek (<i>Martin Bele</i>).....	191

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 329.285:929Vidmar F.

Prejeto: 15. 6. 2020

Ivan Vogričmag., Vrhovci, Cesta VIII/5b, SI-1125 Ljubljana
E-pošta: ivanvogric@hotmail.com

Anarhistični agitator Franc Vidmar

IZVLEČEK

Prispevek obravnava politično pot Tržačana Franca Vidmarja (1871–1935), ki je bil večji del svojega življenja angažiran v anarhističnem gibanju. Po obsodbi v rojstnem Trstu, kjer se je idejno izoblikoval, je bil ob prelomu stoletja na spisku dvanajstih najbolj izpostavljenih anarhistov na Kranjskem (kjer je bil svojčas prijavljen). Po izselitvi v ZDA je deloval med italijansko govorečimi anarhisti. Vzdrževal je stike s podobno mislečimi iz drugih izseljenskih skupin in bil večkrat preganjan.

KLJUČNE BESEDE

Franc Vidmar, anarhizem, izseljenci, Trst, Združene države Amerike, sindikati

ABSTRACT

ANARCHIC AGITATOR FRANC VIDMAR

The article discusses the political path of Franc Vidmar (1871–1935) from Trieste, who for the most part of his life engaged in the anarchist movement. At the turn of the century, after being convicted in his native Trieste, where he ideationally matured, he found himself on the list of twelve most wanted anarchists in Carniola (where he was registered as a resident for a while). After emigrating to the USA, he worked among Italian-speaking anarchists. He maintained contacts with like-minded people from other emigration groups and faced persecution several times.

KEY WORDS

Franc Vidmar, anarchism, emigrants, Trieste, United States of America, labour unions

Anarhizem je nedvomno pustil sledi tudi na Slovenskem. To sicer ni bil množičen pojav, med drugim zato, ker so oblasti proti njemu uporabljale izrazita represivna orodja. Je pa bil prisoten tako v teoretski misli kot v praksi, kar velja predvsem za konec 19. in začetek 20. stoletja, ko je bil najbolj prepoznaven.¹

V tem kontekstu je zgovoren primer Franca Vidmarja, rojenega v slovenskem okolju, ki pa je po sili razmer delal tudi v drugih okoljih, ker je bil izpostavljen preganjanju.

Vidmar se je rodil 15. januarja 1871 v Rojanu, tedaj naselju pred vrati Trsta z izrazitim deležem slovenskega prebivalstva. Iz krstne knjige župnije sv. Mohorja in Fortunata izhaja, da sta starša – oče Franc iz Zagorja ob Savi in mati Marija, rojena Prosenc – prihajala iz širšega tržaškega zaledja.² To je bilo zelo značilno za tisti čas, saj je Trst s pristaniščem, še posebej po odprtju Sueškega prekopa (1869), doživljal velik razmah. V mesto so se zgrinjale množice delavcev tudi iz bolj oddaljenih slovenskih krajev.³

Če je bilo Vidmarjevo deško obdobje še slovensko, tega ne moremo trditi za poznejši čas. Sošolci na nižji realki v Trstu, kamor se je vpisal, so bili namreč večinoma italijansko govoreči. Anarhistične ideje, ki jih je prevzel, so v tistem času v Trstu padle na rodovitna tla vzporedno z razvojem delavskega oziroma socialističnega gibanja – sopotnika anarhizma. Tudi tu sta obe struji, zlasti po ustanovitvi Druge internacionale, predstavljali bolj radikalno, povsem internacionalno obarvano (anarhistično) smer in zmernejšo (socialdemokratsko) z nacionalnimi primesmi.⁴ Iz policijskih poročil vemo, da je bil Vidmar zaposlen pri tržaškem trgovskem podjetju Ignazio Bröll.⁵

Pozornost policije je Vidmar vzbudil leta 1898. Tedaj so preiskovalci našli njegovo ime na seznamu tržaških tovarišev, ki ga je hranil na Reki aretirani anarhist Cesare Agostinelli iz Ancone. Med hišno preiskavo v Vidmarjevem stanovanju so zasegli literaturo z anarhistično vsebino, med drugim italijanski list *La Questione Sociale*, ki so ga izdajali v Patersonu (v zvezni državi New Jersey, ZDA).⁶ Ugotovili so, da je prav on avtor prispevka »Due pesi e due misure« (Dvojna merala), objavljenega 10. oktobra tistega leta, v katerem je hvalil umor cesarice Elizabete (Sisi); pod člankom je bil podpisan kot Francis Miward.⁷

S kratico F. M. se je podpisal tudi pod drug prispevek v isti reviji, in sicer kot dopisnik iz Trsta. Zaradi apologije atentata na cesarico je bil Vidmar oktobra 1898 obsojen na pet mesecev zapora in na izgon v Zagorje, mesto svojega očeta, kjer je imel »pravno domovališče«.⁸ Ukrep ni bil nekaj neobičajnega, saj so ga sodne oblasti redno izvajale proti tistim, ki niso bili zaželeni. Potem ko so ga napotili v »domovinsko« občino, je obsojenec lahko odšel drugam, ni pa se smel vrniti v kraj, od koder je bil izgnan.⁹ To možnost je izbral tudi Vidmar in tako odšel na Reko.

Vidmarjev izgon z območja dežele lahko delno primerjamo z izgonom Rudolfa Golouha (1887–1982), znanega slovenskega anarhista v tistem času na Primorskem. Golouh je v Trstu urejal nekatere italijanske anarhistične revije,¹⁰ kar priča o njegovi vpetosti v italijansko politično okolje. V Kopru rojeni Golouh je bil nekaj let za Vidmarjem izgnan v Italijo.¹¹

O procesu asimilacije Slovencev v italijansko okolje je zgovorno tudi pričevanje poznejšega socialističnega in komunističnega voditelja Ivana Regenta (1884–1967), ki je kot deček delal v eni od tržaških žgarnjarn: »Dasi so v žgarnjarijo prihajali tudi Slovenci, se je v njej govorilo vedno italijanski, in ko mi je bilo petnajst let, sem laže govoril tržaški italijanski dialekt kakor pa slovenski jezik ... Če bi ostal v istem okolju, bi se bil polagoma verjetno začel imeti za Italijana ...«¹²

Franc Rozman opozarja na primer Karla Antona Potiska, rojenega v Ljubljani leta 1864, ki je bil v osemdesetih letih 19. stoletja dejaven v anarhističnem gibanju v Salzburgu. Rozman trdi, da je bila Potiskova usoda tipična za tisti čas. Zaznamovala sta jo pogosto menjavanje delovnega mesta ter spreminjanje okolij in bivališč.¹³

Nekaj podobnega je veljalo tudi za Vidmarja. Z Reke, kjer je spet prišel navzkriž s policijo, je maja 1899 z ladjo odpotoval naravnost »čez lužo« – v Ameriko. Tu se je nastanil v že omenjenem Patersonu, se takoj povezal z anarhističnim listom, v katerem je objavljaval prispevke, in se pri njem tudi zaposlil.¹⁴

Paterson je bil eno glavnih središč anarhističnega gibanja v ZDA. To je zaslombo iskalo predvsem pri delavcih, zaposlenih v tamkajšnji tekstilni industriji, v prvi vrsti priseljencih. Med njimi so bili posebej

¹ Vodovnik, Anarhizem, str. 10; *Zgodovina Slovencev*, str. 518.

² AATS, Registro di battesimo della parrocchia SS. Ermacora e Fortunato a Roiano, anno 1871.

³ Pirjevec, Socialni in nacionalni problemi, str. 19, 20; Zwitter, Razvoj prebivalstva, str. 140.

⁴ Vodovnik, Anarhistična politična misel, str. 24.

⁵ *Dizionario biografico degli anarchici italiani*, str. 695.

⁶ Maserati, *Gli anarchici*, str. 44 in 45.

⁷ Ne vemo natančno, kdaj se je začela pojavljati nemška različica njegovega imena in priimka (Franz Widmar) in kaj je temu botrovalo. Čeprav je v krstni knjigi zapisana slovenska oblika priimka (Vidmar), je v policijskih dokumentih in siceršnjih virih vseskozi navedena nemška različica (Widmar). Ime je v krstni knjigi, kot je bila tedaj navada, zapisano v latinski inačici (Franciscus).

⁸ Maserati, *Gli anarchici*, str. 44.

⁹ Kermavner, Ob spominskih zapisih, str. 119.

¹⁰ Gl. Golouhovo biografijo v Slovenskem biografskem leksikonu (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi207472/> (15. 6. 2020)).

¹¹ Dušan Kermavner opozarja na Golouhovo poznejšo preobrazbo iz italijanskega časnika v slovenskega socialno-demokratskega funkcionarja po povratku v Trst, ki jo je omogočila intervencija tržaškega socialističnega poslanca Giovannija Olive (Kermavner, Ob spominskih zapisih, str. 119).

¹² Odlomek je iz Regentovega spominskega zapisa »Moje univerze« (gl. *Tržaška knjiga*, str. 79).

¹³ Rozman, Slovenski anarhist, str. 113–115.

¹⁴ Maserati, *Gli anarchici*, str. 45.

An FBI file photo includes the caption, "An outing of members of the L'Era Nuova Group held at Haledon, N.J." Circled and numbered str 1. Pietro Baldeserotto, 2. Alberto Guabello, 3. Umberto Croce, 4. Paolo Guabello, 5. Serafino Grandi, 6. L. Cauceglia, 7. Franz Widmar, 8. "An unknown member," 9. Taldi Coppo and 10. John Ferraro. COURTESY OF THE NATIONAL ARCHIVES

Skupina anarhistov iz Patersona; sodeč po slabo označenih številkah naj bi Vidmar stal v zadnji vrsti, s temnim klobukom in obkroženo glavo (pridobljeno s pomočjo občinske uprave v Patersonu).

številčni Italijani, večidel naseljeni v predelu mesta, imenovanem Little Italy (po vzoru drugih ameriških mest). Tamkajšnji italijanski anarhistični list *La Questione Sociale*, ustanovljen leta 1895, je vodil Pedro Esteve, Kubanec, ki je odlično obvladal italijanščino.¹⁵

Na prelomu stoletja je bil Vidmar v Patersonu vpleten v preiskavo o domnevnih povezavah z Gaetanom Brescijem, atentatorjem na italijanskega kralja Umberta I., umorjenega v Monzi 28. julija 1900. Bresci je namreč pred tem dobri dve leti živel prav v Patersonu in bil med sodelavci omenjenega italijanskega anarhističnega lista. Po nekaterih govoricah naj bi bil Vidmar prisoten na sestanku skupine anarhistov, na katerem so menda žrebali ime atentatorja.¹⁶ Anarhisti iz Patersona so sicer to zanikali in zatrdili, da je bil atentat individualno dejanje. Je pa res, da so ga odobraval. V ta namen so priredili skupščino, na kateri so z navdušenjem sprejeli novico o umoru italijanskega monarha. Zborovanju je predsedoval

prav Vidmar.¹⁷ V preiskavi, ki so jo uvedli tudi zaradi pritiska italijanske države, niso našli oprijemljivih dokazov o vpletenosti oseb iz Patersona v atentat in tako je bil postopek prekinjen.¹⁸

Po nekaterih virih se je Vidmar nato preselil v Tampo na Floridi, kjer naj bi urejal list *L'Alba Sociale*.¹⁹ Sodeč iz dopisa, ki ga je policijska centrala na Dunaju 19. februarja 1901 poslala deželnemu predsedstvu na Kranjskem,²⁰ naj bi selitev spadala v okvir Vidmarjevega agitacijskega obdobja v Severni Ameriki. Središče njegovega delovanja pa je ostalo v Patersonu.

Bolj zagonetna ostaja policijska korespondenca o njegovem domnevnem povratku tega leta na staro celino. 22. aprila 1901 je ista dunajska policijska centrala izdala okrožnico, v kateri je navedla, da je

¹⁵ Ferraris, *L'assassinio*, str. 52 in 53.

¹⁶ Prav tam, str. 59. Prim. tudi Maserati, *Gli anarchici*, str. 46.

¹⁷ Ferraris opozarja, da so v italijanski skupnosti v Patersonu istočasno potekale tudi žalne slovesnosti v spomin na italijanskega kralja (Ferraris, *L'assassinio*, str. 61).

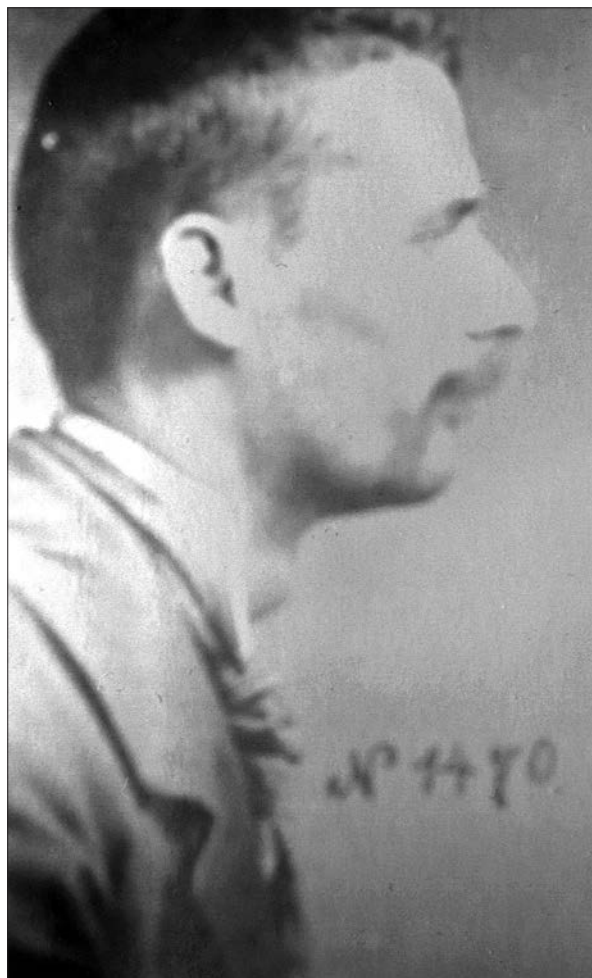
¹⁸ *Dizionario biografico degli anarchici italiani*, str. 695.

¹⁹ <http://katesharpleylibrary.pbworks.com/w/page/119731134/Francesco%20%28Franz%29%20Widmar> (15. 6. 2020).

²⁰ SI AS 16, šk. 111.

Vidmar po navedbi ameriških oblasti s parnikom Deutschland odpotoval iz ZDA proti angleškemu Southamptonu, torej nazaj proti Evropi. Avstrijska policija je to informacijo nemudoma predala italijanski.²¹

Informacija o Vidmarjevem povratku v izvirno okolje se je izkazala za neresnično. Je pa njegovo ime ostalo v kartotekah najbolj zaznamovanih anarhistov. Leta 1909 je navedeno v skupini enajstih drugih tovarišev na Kranjskem, očitno zato, ker je bilo kot pravno prebivališče še vedno označeno Zagorje. Poleg njega so bili na spisku Josef Černe, Wilhelm Franz Kallin, Karl Koren, Eugen Josef Logar, Nikolaus Peljhan (Peljkan), Josef Petrič, Albin Peutz, Franz Reppe (Hipfel), Franz Rollich, Josef Skrabec in Johann Vrh (imena in priimki so navedeni v obliki, kot se pojavlja v dokumentaciji). Vidmar je bil opre-

Slabo obranjena fotografija Franca Vidmarja iz avstrijske policijske kartoteke (SIAS 16, šk. 111).

²¹ IT ASTS, Polizia, Atti riservati, b. 247, fasc. Widmar. William Gallo, ki je zrasel v družini anarhistov v Patersonu, Vidmarja omenja kot »tiskarja visoke postave z majhno ženo« (Avrich, *Anarchist Voices*, str. 155).

deljen kot katoličan, član teroristične anarhistične skupine v Patersonu in upravitelj anarhističnega lista *La Questione Sociale*: »Visok je 185 cm, ima rjave lase in brke, zelo kratko prstriženo redko koničasto brado, podolgovat, ozek obraz z nekoliko izstopajočimi licnicami, sive oči, precej velik raven nos, velika usta z našobljenimi ustnicami, dolg, tanek vrat z močno izraženim adamovim jabolkom, štrleča ušesa in dolge prste ...« Znal naj bi nemško, italijansko, slovensko in francosko.²²

Glede Vidmarjeve narodne pripadnosti je pomemben prispevek ameriškega zgodovinarja Kenyona Zimmerja v njegovi doktorski disertaciji o anarhističnih priseljencih v ZDA. Opisuje ga kot Slovenca iz Trsta, dejavnega v tamkajšnjem anarhističnem gibanju, v katerem so prevladujočo vlogo imeli Italijani. V novem okolju je bil ena od zvez med nemškimi in italijanskimi tovariši. Deloval je v skupini L'Era Nuova, ki je izdajala istoimensko glasilo, naslednika prej navedene *La Questione Sociale*. Tudi Zimmer izpostavlja dejstvo, da je Vidmar »tekoče uporabljal več jezikov«. Leta 1905 je sodeloval v Chicagu na ustanovni konvenciji International Workers of the World (IWW), radikalne sindikalne organizacije, ki deluje še danes.²³ Na tem srečanju je bil navzoč tudi krojač Andrej Klemenčič (1867–1908), slovenski priseljenec, ki je pred odhodom v ZDA deloval v socialdemokratskem gibanju predvsem v Trstu. Na severozahodu ZDA je živel v nekakšni anarhokomunistični komuni in postal funkcionar Zahodne zveze premogarjev.²⁴

Delovanje anarhistov v Patersonu se je znašlo na udaru ob vstopu ZDA v prvo svetovno vojno aprila 1917. Zaradi ostrega nasprotovanja vojni so oblasti aretirale tudi Vidmarja in zaprle prostore L'Era Nuova. Še posebej so se zapičile v izdajo letaka, v katerem so bili navedeni »morilci z Wall Streeta«.²⁵

Na prepihu se je Vidmar spet znašel februarja 1920 med pravcatim pogromom proti anarhistom. Tedaj so v Patersonu aretirali več deset tovarišev, med njimi tudi Vidmarja, zaradi domnevne vpletenosti v nekatere bombne napade leto prej, med drugim na stanovanje enega od vodilnih članov združenja industrijalcev v Patersonu. Aretacija je sledila sedem-mesečni preiskavi zveznih agentov, za katero so uporabili vrinjence med anarhiste. Številne aretirance, večinoma italijanske priseljence, so odpeljali na otok Ellis Island, da bi jih deportirali iz ZDA. Po več kot dvajsetih letih bivanja v Ameriki je bil namreč Vid-

²² SI AS 16, šk. 111.

²³ Zimmer, »The whole world is our country«, str. 153, 155–156, 253.

²⁴ Kermavner, *Začetki*, str. 203–206, 209–210, 310–311. Na spletni strani Kate Sharpley Library je omenjeno, da naj bi bila Vidmarjeva udeležba na konvenciji vprašljiva. Zamenjali naj bi ga namreč prav s Klemenčičem ([http://katesharpleylibrary.pbworks.com/w/page/119731134/Francesco%20\(Franz\)%20Widmar](http://katesharpleylibrary.pbworks.com/w/page/119731134/Francesco%20(Franz)%20Widmar) (15. 6. 2020)).

²⁵ Zimmer, »The whole world is our country«, str. 295. Gl. tudi *Morning Call*, 4. 9. 1917, »Anarchists sent to county jail«.

Francis Widmar Dies; Last Rites Tomorrow

A wide circle of relatives and friends were shocked to hear of the demise of Francis Widmar at 12 o'clock Sunday morning at his home, 63 Prospect street. Born in Trieste, Austria, on Jan. 1. 1871, he had lived in Paterson for 36 years. His genial disposition and willingness to help others gained him many friends. He was a retired printer.

Funeral services will be held at the funeral home, 37 Mill street, at 2 o'clock tomorrow afternoon with incineration following at the N. Y. and N. J. Crematory at Union City.

There survives him his widow: Mrs. Emilia Zoldan Widmar.

*Vest o Vidmarjevi smrti v časniku Morning Call,
2. 12. 1935.*

mar leta 1920 še vedno državljani Avstro-Ogrske. Za ameriško državljanstvo sploh ni zaprosil, očitno zato, ker je menil, da ga zaradi političnih prepričanj ne more pridobiti.²⁶ Vendar so postopek zaradi pomanjkanja dokazov prekinili in Vidmarja, tako kot druge, izpustili.²⁷

Anarhistično gibanje v Ameriki je bilo nato še večkrat tarča represivnih ukrepov. Najbolj znan primer je bil montiran proces proti italijanskima priseljencema Nicoli Saccu in Bartolomeu Vanzettiju, obsojenima na smrt in usmrtenima leta 1927. Zanju se je tedaj mobilizirala svetovna javnost, rehabilitirana pa sta bila šele 50 let po usmrtitvi.²⁸ Ne vemo natančno, kakšno vlogo je imel pri tem Franc Vidmar.

Iz podatkov, pridobljenih iz časopisne kronike s pomočjo občinske uprave v Patersonu, izhaja, da je Vidmar umrl 1. decembra 1935 v mestu, kjer je živel dobra tri desetletja in pol. Bil je kremiran in je zapustil vdovo Emilio Zoldan, prav tako priseljenko, ki je prišla v Ameriko več let za njim.²⁹

²⁶ Zimmer, »The whole world is our country«, str. 175.

²⁷ Prav tam, str. 175, 322, 329.

²⁸ <https://www.history.com/this-day-in-history/sacco-and-vanzetti-executed> (15. 6. 2020).

²⁹ *Morning Call*, 2. 12. 1935, »Francis Widmar Dies; Last Rites Tomorrow«. Emilia Zoldan je navedena v bazi podatkov Ellis Island, po istoimenskem otoku v New Yorku, kamor so

Če pričujoči prispevek v glavnih obrisih zaokrožuje življenjsko krivuljo angažirane osebe, delujoče na javnem področju, težje rečemo, da lahko pripomore k osvetlitvi izseljenske galaksije, kot je tista v ZDA. Tja so se namreč stekale nepregledne množice emigrantov, ki so se v novi domovini povezale na drugačni osnovi, vsaka na svoj način. Delavsko gibanje, v katerem je bil vključen Vidmar, je bilo praviloma področje ideoloških delitev in tarča represivnih praks, kar je oteževalo sleherno delovanje, tako posameznika kot skupine. Tudi zaradi tega je težko dokumentirati njihov utrip, kar toliko bolj velja za politično marginalne skupine.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AATS – Archivio arcivescovile di Trieste (Nadškofjski arhiv v Trstu)

Registro di battesimo della parrocchia SS. Ermacora e Fortunato a Roiano, anno 1871.

IT ASTS – Archivio di Stato di Trieste (Državni arhiv v Trstu)

Polizia, Atti riservati

SI AS – Arhiv Republike Slovenije

AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko 1791–1918

ČASOPISI

Morning Call, 1917, 1935.

LITERATURA

Avrich, Paul: *Anarchist Voices. An Oral History of Anarchism in America*. Edinburgh, Oakland: AK Press, 2005.

Dizionario biografico degli anarchici italiani, vol. II: I–Z. Pisa: Biblioteca Franco Serantini, 2004.

Ferraris, Luigi Vittorio: L'assassinio di Umberto I e gli anarchici di Paterson. *Rassegna storica del Risorgimento* 60, 1968, fasc. I, str. 47–64.

Kermavner, Dušan: Ob spominskih zapiskih R. Golouha: o tržaškem anarhizmu in o nekaterih črtah slovenske socialne demokracije. *Zgodovinski časopis* 22, 1968, št. 1–2, str. 115–133.

Kermavner, Dušan: *Začetki slovenske socialne demokracije*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1963.

Maserati, Ennio: *Gli anarchici a Trieste durante il dominio asburgico*. Trst: Università di Trieste, 1977.

prihajali priseljenci (<https://heritage.statueofliberty.org/passenger-result> (15. 6. 2020)).

Pirjevec, Jože: Socialni in nacionalni problemi v Trstu 1860–1914. *Od Maribora do Trsta: 1850–1914, zbornik referatov* (ur. Darko Friš in Franc Rozman). Maribor: Pedagoška fakulteta, 1997, str. 19–25.

Rozman, Franc: Slovenski anarhist Karel Anton Potisek v Salzburgu. *Zgodovinski časopis* 40, 1986, št. 1–2, str. 113–115.

Tržaška knjiga (ur. Marija Pirjevec). Ljubljana: Slovenska matica, 2001.

Vodovnik, Žiga: Anarhizem in tekma idej. *Antologija anarhizma 3* (ur. Žiga Vodovnik). Ljubljana: Kratina, 2011, str. 9–15.

Vodovnik, Žiga: Anarhistična politična misel in slovensko delavsko gibanje ob koncu 19. stoletja. Prispevek k zgodovini anarhistične misli na Slovenskem. *Javnost = The Public. Journal of the European Institute for Communication and Culture* 17, 2010, str. 17–32.

Zimmer, Kenyon: »The whole world is our country«: immigration and anarchism in the United States, 1885–1940. Pittsburgh: University of Pittsburgh, 2005 (tipkopis doktorske disertacije).

Zgodovina Slovencev. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.

Zwitter, Fran: Razvoj prebivalstva in sprememba odnosa med posameznimi narodi. Uprava in politično življenje. Vprašanje jezika. *Zahodno soselstvo: slovenski zgodovinarji o slovensko-italijanskih razmerjih do konca prve svetovne vojne* (ur. Branko Marušič, Stane Granda in Petra Svoljšak). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa in ZRC SAZU, 1996, str. 139–148.

SPLETNI VIRI

Baza podatkov Ellis Island:

<https://heritage.statueofliberty.org/passenger-result>

Kate Sharpley Library:

<http://katesharpleylibrary.pbworks.com/w/page/119731134/Francesco%20%28Franz%29%20Widmar>

Rudolf Goloub:

<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi207472/>

Sodni primer anarhistov Sacca in Vanzettija:

<https://www.history.com/this-day-in-history/sacco-and-vanzetti-executed>

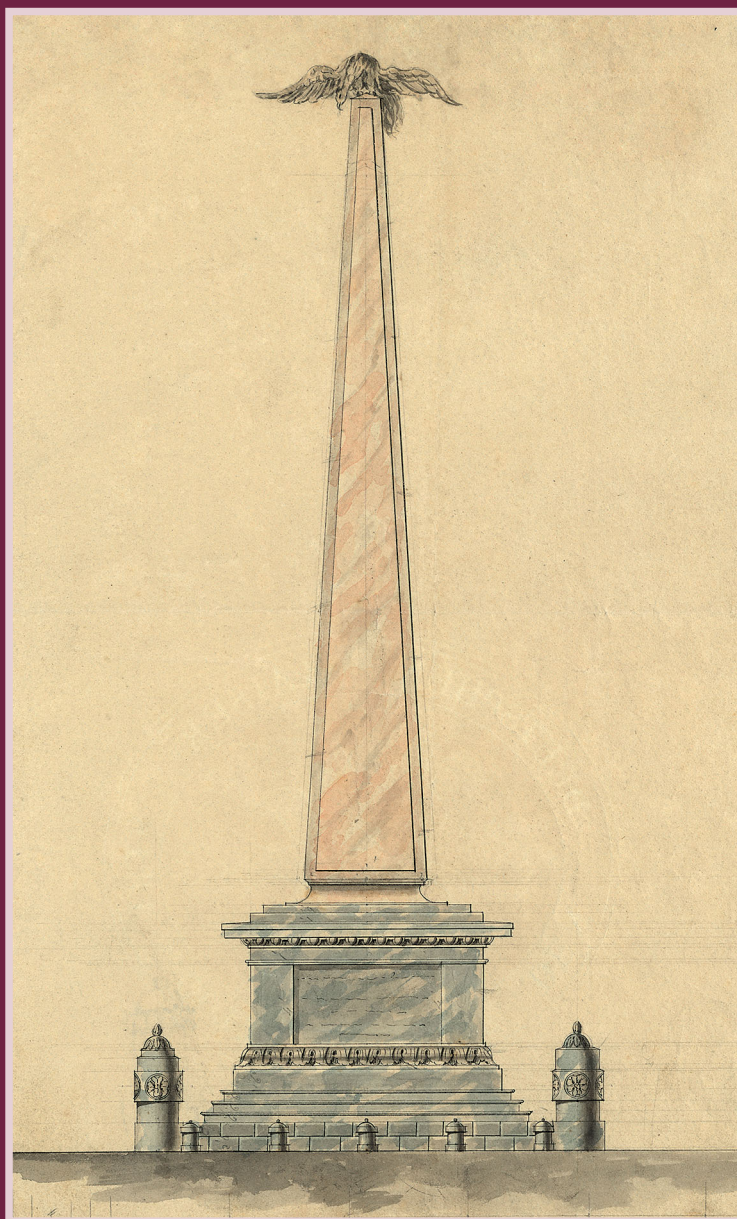

S U M M A R Y

Anarchic agitator Franc Vidmar

The life story of Franc Vidmar is reminiscent of »professional« socialist revolutionaries who in many ways tailored the destiny of the first half of the twentieth century. Vidmar can also be defined as their associate because he shared their fate in a number of ways; just like they, he was the victim of police persecution, first in Austria-Hungary and then in his new homeland, the United States of America. They also shared ardent adherence to the radical ideas of that time – in Vidmar's case, anarchism. However, what set him apart from his socialist associates was his harsher criticism of capitalism, the state, and any form of authoritarianism. In addition, Vidmar pursued a more internationalist stance.

Despite his active participation in anarchist circles both in Trieste and the USA, where Italians played a predominant role, it is impossible to maintain that he completely assimilated into their milieu. Police reports indicate his knowledge of languages (including Slovene), which facilitated his editorship of various anarchist newspapers. According to some sources, he was also active in the radical labour union movement and participated in the founding convention of the international labour union Industrial Workers of the World, which still operates today. He died at the end of 1935 in Paterson, New Jersey.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)